

A középkori város tétel

Előzménye:

A Nyugatrómai Birodalom városai elsősorban a patríciusok lakóhelyei voltak. Tereik, épületeik, a fórumok, a termák, az arénák és a színházak az arisztokrácia közéletét szolgálták. A birodalom összeomlása után az újjászerveződő társadalmak előkelői ezekkel a terekkel és épületekkel nem tudtak mit kezdeni. Nem versenyezhettek az antikvitással sem technikai, sem szellemi téren, mások voltak az igényeik is. Így hát vagy együtt éltek a romokkal, vagy a legfőbb célnak, a védekezésnek megfelelően alakították át az egykori városokat. A legtöbb ókori város menedékhellyé változott.

Kialakulás:

A középkori város olyan erődített helyeken alakult ki, amelyek közel feküdtek a távolsági kereskedelem útvonalához. A kereskedőknek (biztonságuk érdekében) szükségük volt a sánccal vagy fallal körülvett helyekre, ahol áruikkal együtt meghúzódhattak. Áruik vonzották a környék kézműveseit és jobbágyait.

A megerősített helyek közé tartoztak a püspöki székhelyek. A püspökségek az egyházmegye közigazgatási központjai voltak, s minden székesegyház rendelkezett ereklyével, amely vonzotta a zarándokokat, s velük együtt a kereskedőket.

A biztonságra vágyó kereskedők a világi uradalmak várait szintén keresték. Amikor a régi falak közötti terület már szűknek bizonyult, a kereskedők a falakon kívülre költöztek, s létrehozták a szintén fallal körülvett külvárost.

Volt, hogy a kereskedők nem találtak a közelben püspöki székhelyet vagy más várat. Ilyenkor gyakran építettek kereskedőtelepet, útvonalak kereszteződésénél, kikötőkben, eltérő földrajzi tájegységek találkozásánál, folyók mentén. Vagyis azokon a helyeken, ahol az átmenő forgalom különösen élénk volt.

A kereskedők a megerősített helyeket kezdetben csak átmeneti szálláshelyül használták. Tömegeken érkeztek viszont olyanok is, akik állandó lakhelyet kerestek a falak mögött. Ezek a föld nélküli emberek az éhínség vagy a háború sújtotta vidékekről menekültek, és mint a kereskedők alkalmazottai (elárúsítók és raktárosok) tarthatták fenn magukat. Ez az életforma (amely kevesebb kötöttséggel járt, és a földművelésnél könnyebb munkát jelentett) hamarosan a jobbágyokat is megkísérelte. Egyre többen szöktek el a telkeikről, hogy kereskedelmi központokban éljenek. Magától értetődő, hogy a falvak kézművesei szintén az értékesítő helyekre vándoroltak. Itt juthattak hozzá az iparúzéshez szükséges segédanyagokhoz, itt adhatták el fölösleges gyártmányaikat. Sokan közülük végleg a falak között maradtak. Velük egész iparágak (posztókészítés) költöztek be a kereske-

delmi központokba. A benépesülő vár és a vásárhelynek otthont adó külváros ekkorra már teljesen összeolvadt.

A kora középkori kereskedelmi és ipari központok egy-egy földesúr birtokán feküdtek. Az egy helyre összegyűlt kereskedők és iparosok közösséget, azaz kommunát alkottak. (A kommuna a latin *communitas* szóból ered, melynek jelentése: közösség.) Szerették volna kivonni magukat az urak hatalma alól, hogy saját maguk kezébe vegyék sorsuk irányítását. A kereskedők hagyományos szabadságára, öngazgatására hivatkozva kezdték meg harcukat. A városlakók szinte folytonos tevékenysége volt a biztonságot jelentő városfalak erősítése. A falak építőanyagaira a malterkeverők, a falazók, az ácsok, a pallérok fizetésére elő kellett teremteni a pénzt, s a munkálatot meg kellett szervezni. A városlakók, azaz a polgárok ezért tisztségviselőkből álló tanácsot (szenárust) választottak maguk közül, amely a falak építését irányította, s a városi közigazgatás egyéb feladatait ellátta. A városi tanács élén a polgármester állt.

A városfalak és a közcélú városi épületek (városházák, templomok, raktárak, vásárcsarnokok) költségeit adóból térítették, amit minden polgárra kivetettek, s melynek összegét a vagyon arányában állapították meg. A városi adó közcélú rendeltetése a földesúri adóhoz képest új jelenség.

Kommuna mozgalmak: A városi tanácsokat nemegyszer heves küzdelem után ismerték el a püspökök és a világi urak. A felkelések hulláma Itáliából indult s átterjedt a Rajna völgyébe, majd Franciaországba. A sikerek utána városi tanácsok megalkották a városok alkotmányát, a városi jogok gyűjteményét. Ezekben a város szabadságot biztosított polgárainak a földesúrral szemben, s törvényekkel szabályozta a város lakóinak életét. A város így kiváltságolt területté vált, s ezért mérőben különbözött a vidéktől. A városfal is ezt az elkülönülést hangsúlyozta (a védelmi funkció mellett).

Városok típusai:

A nyugati városfejlődés során a városoknak három típusa alakult ki. Az agrárváros lakói többnyire mezőgazdasággal foglalkoztak. E városok zöme a földesúr fennhatósága alatt maradt, s csak a bíráskodási önkormányzatot sikerült elnyerniük.

Az ipari és kereskedővárosok termékeit a város környékén (piackörzetben) értékesítették. Ezek a városok általában kivívták a teljes önkormányzatot, s csak az uralkodónak fizettek adót.

A legnagyobb városok a távolsági kereskedelemre berendezkedett városok voltak, amelyek szintén az uralkodók fennhatósága alá tartoztak. Az utóbbi két várostípusban a beáramló jelentős jövedelmek nagy társadalmi különbségeket alakítottak ki.

Céhek:

Az új keletű középkori városokban hamar kialakult az a gyakorlat, hogy a város kézművesei a várost környező vidék parasztságának adták el termékeiket, akik ennek fejében élelmiszereket szolgáltatottak a polgároknak. A városi ipar tehát kezdetben csupán a város piackörzetének termelt: azaz

a kézműves áruk megjelenési helye inkább a hetipiac, mint az országos vásár volt. Egy-egy iparág kézművesei a XII. sz.-tól kezdve megkísérelték monopolizálni a városok zárt piackörzeteit. Az idegen árukkal szemben és a minőség védelmében éppen ezért érdekvédelmi szervezetekbe, céhekbe tömörültek. A céhek kiváltságait a városi tanács is elismerte. A céhek elérték, hogy a városi piacon csak a városi céhekbe tartozók értékesítették termékeiket, s lehetetlenné tették a céhen kívüli kézművesek (kontárok) működését.

A XIII. sz.-tól kezdve a céhek társadalmában megindult a hierarchizálódás. A céhek tagjaiból álló céhgyűlés a céh élére – meghatározott időre – céhmestert választott, aki maga ítélkezett a céhtagok peres ügyeiben. Ő felügyelte a céhtagok közös vagyonát, ő kezelte a céh irattárát. Kötelezővé vált a 6-11 évig tartó inaskodás. Az inas, aki a mestertől szállást és ételmet kapott, valójában a céh szolgálója volt. Az inasévek letelte után az inas fölszabadult: tagja lett a legények társaságának. A legények már bérezést kaptak, ám nem dolgozhattak saját számlájukra.